

dvoru (budovaný mimochodem jen na základě zpráv Leibnizových korespondentů), ale také zklamání jeho ambicí na saském dvoře — ano, na dvoře polsko-saského panovníka. Že uznávaný vědec a cestovatel Georg Forster kritizoval Polsko-litevskou unii na základě svých nenaplněných nadějí na lepší pracovní uplatnění a možná i pod vlivem manželky, které tato země nepřiřostla k srdci. A že i v případě francouzských filozofů a autorů *Encyklopedie* mohlo jít o finanční zájmy nebo špatnou informovanost z jednostranných zdrojů, ovlivnění negativními stereotypy, které převládly nad kritickým myšlením odborníků. V porovnání s názory pruského krále Fridricha II., jenž se netajil svou kritikou nejen vůči Polsku, ale i vůči mnoha jiným národům, je zde poukázání na lidskou stránku a „obyčejné“ motivace důkazem, že i uznávání filozofů se mohou mýlit a být pouhým nástrojem v mocenských plánech, které je výrazně převyšují a které mohou mít dalekosáhlé a dlouhodobé dopady.

Zdůraznění nedostatku (chudoba, špatné hospodářství, nadvláda šlechty) nebo překroucených skutečností (náboženská netolerance) posloužilo k ovlivnění veřejného mínění a legitimizovalo ruské intervence, které jsou známé již z doby panování saské dynastie v Polsku (1697–1763), zejména pak ale za vlády Stanislava Augusta Poniatowského. Propaganda, za jejímž účelem angažovala carevna (Alžběta Petrovna a zejména Kateřina II.) významné představitele francouzského osvícenství, měla na postavení Polska na konci 18. století velký podíl. Přesto je třeba nezapomínat — a Kordeľ tuto skutečnost na několika místech naznačuje — na postupnou a zčásti vlastní vinou zapříčiněnou diskreditaci Polska, které během vytyčené doby přestalo být pro evropské mocnosti rovnocennou zemí a partnerem v mezinárodních vztazích, ale stalo se pouhým objektem, o kterém jednaly a rozhodovaly okolní státy.

Kristýna Ansorgová

Jan VAJSKEBR – Petr KAŇÁK, *Kariéry ve službách nacismu. Nejvyšší velitelé německého potlačovacího aparátu v protektorátu Čechy a Morava, Praha, Nakladatelství Lidové noviny, Ústav pro studium totalitních režimů, 2020, 394 s., ISBN 978-80-7422-711-0*

Recenzovaná monografia predstavuje výsledok práce historikov Jana Vajskebra a Petra Kaňáka, pričom jej gros tvoria podrobné medailóny vrcholných zástupcov Veľkonemeckej ríše z radov poriadkovej (OrPo) aj bezpečnostnej polície (SiPo), bezpečnostnej služby (SD) a Waffen-SS, ktorí pôsobili v Čechách a na Morave v rokoch 1939–1945. Kniha približuje charakter a systém pôsobenia nemeckých represívnych zložíek na území protektorátu, zosobnený životnými osudmi ich predstaviteľov.

Autormi realizovaný výber použitých materiálov čitateľovi prezentuje, z akých prameňov pochádzajú podklady, z ktorých sa pri zostavení publikácie vychádzalo. Z archívnych zdrojov boli použité materiály nielen domácej (Archív bezpečnostných zložíek, Národný archív a Vojenský ústredný archív — Vojenský historický archív v Prahe), ale aj zahraničnej (nemeckej a americkej) proveniencie. Odkazy na jednotlivé fondy z príslušných archívov poukazujú na podrobné venovanie sa týmto primárnym zdrojov, pri písaní monografie o osobách, zastávajúcich vrcholné štátno-bezpečnostné funkcie v dobe protektorátu. Vyzdvihnúť treba aj použitie mate-

riálov archívneho charakteru, ktoré pochádzajú z povojnového obdobia. Práve retribučné súdnictvo a trestné stíhanie za spáchané zločiny poskytujú iný náhľad na medailóny skúmaných osôb, ako napr. ich služobné hodnotenia nadriadenými osobami, resp. úradmi. Pamäte a dobové spomienky súčasníkov (prevažne nemecko-jazyčného pôvodu), ako aj časopisecká literatúra zaoberajúca sa políciou Nemecka, dávajú iný charakter každému jednému z 15 životopisov posudzovaných osôb. Pre celkový kolorit publikácie by bolo zaujímavé, doplniť ju novinovými biografiami z dostupnej protektorátnej tlače, ktorá medzi printovými zdrojmi knihy absentuje. Okrem internetových zdrojov a slovníkových príručiek, tvorí zdroj monografie aj bohatá odborná literatúra. Jej značné množstvo z veľkého počtu prameňov poskytujúce takmer encyklopedický záber témy svedčí o poctivom prehľade autorov o predchádzajúcom výskume prekladanej problematiky.

Sami autori uvádzajú, že v období studenej vojny skúmaniu nimi zvolenej témy bránil najskôr nedostatočný časový odstup od dobových udalostí, potom obmedzený prístup k prameňom, aj jeho celková komplikovanosť. S týmto tvrdením sa možno stotožniť, a to aj s poukazom na značné nepreferovanie literatúry o vyšších predstaviteľoch SS či SD v povojnovom Československu, snád s výnimkou najexponovanejších vojnových zločincov. Publikované boli práve texty o trestných procesoch s týmito osobami v rámci norimberského, resp. retribučného súdnictva. Janom Vajskebrom a Petrom Kaňákom zozbierané pôvodné dokumenty, na ktoré odkazujú, poskytujú významnú výpovednú hodnotu o *dramatis personae* nemeckého bezpečnostného aparátu v dobe protektorátu. Ich význam pre bádanie o období rokov 1939 až 1945 je možné zdôrazniť i s prihliadnutím na spomienky aktérov vtedajšej éry, keďže orálna história má pri zostavovaní medailónov ktorýchkoľvek osobností nepopierateľnú hodnotu. Určite by však na mieste autorov bolo vhodné na záver publikácie uviesť, v akom presnom období nemeckej okupácie historických krajín zastávali spomenutí predstavitelia svoje funkcie. Náročnejšie je totiž vyhľadávanie v jednotlivých životopisoch, prehľadná tabuľka s dátumami odkedy dokedy pôsobili títo predstavitelia na daných postoch, nepochybne pozornému čitateľovi absentuje. K marginálnym chybám textu patrí napr. aj uvedenie nemeckého ekvivalentu Heeresgruppe pre Hlinkovu gardu, v dobových i neskorších prácach nemeckého pôvodu sa pre označenie tohto slovenského polovojenského zboru vžil názov Hlinka-Garde, resp. Hlinkagarde.

Predkladanú publikáciu tvoria po „Úvode“ dve časti, kratšia „Nemecký potlačovací aparát v protektoráte Čechy a Morava“ a obširnejšia „Portréty veliteľov potlačovacieho aparátu v protektoráte Čechy a Morava“. Autori v „Úvode“ oboznamujú čitateľov s doterajším výskumom predkladanej problematiky, ktorá zatiaľ nebola v Českej republike komplexne spracovaná. Uvádzajú aj pramene, z ktorých pri písaní monografie čerpali, vrátane archívnych zdrojov predovšetkým domácej a nemeckej proveniencie. Okrem sekundárnej literatúry sa vhodnou pomôckou v rámci zostavenia publikácie stali pamäti i dobové tlačoviny.

Úvodná kapitola prvej časti knihy „Štruktúra nemeckého potlačovacieho aparátu v protektoráte Čechy a Morava“ menuje ako najvyššieho predstaviteľa bezpečnostného aparátu nacistického Nemecka, ríšskeho vodcu SS a náčelníka nemeckej polície v ríšskom ministerstve vnútra Heinricha Himmlera. Marginálne možno poznamenať, že krátko pred pádom Tretej ríše (apríl — máj 1945) tieto posty zastával Karl

Hanke. Pre hierarchiu funkcií v publikácii bolo autormi pregnante zdôraznené, že od roku 1943 vykonával navyše H. Himmler, ktorý ako Reichführer-SS podliehal priamo Adolfovi Hitlerovi, aj funkciu ríšskeho ministra vnútra. Nižší stupeň v hierarchii SS tvorili od roku 1937 vyšší velitelia SS a polície, v protektoráte tento post zastával už od apríla 1939 Karl Hermann Frank a po ňom, v závere vojny v roku 1945, Richard Hildebrandt. Od februára 1944 bol už K. H. Frank vyšším veliteľom SS a polície aj v Ríšskej župe Sudety. V roku 1939 bol v Prahe zriadený na nižšom stupni i úrad veliteľa bezpečnostnej polície a bezpečnostnej služby (BdS), u ktorého ako vyššiu inštanciu autori uvádzajú Hlavný ríšsky bezpečnostný úrad (RSHA). Veliteľovi bezpečnostnej polície a bezpečnostnej služby bola podriadená tajná štátna polícia (GESTAPO), kriminálna polícia (KRIPPO) i bezpečnostná služba (SD), od roku 1942 vykonával aj funkciu generálneho veliteľa neuniformovanej protektorátnej polície. Na rovnakom hierarchickom stupni ako BdS stál v protektoráte veliteľ poriadkovej polície (BdO), pod ktorého patrila ochranná polícia (SCHUPO), ochranná obecná polícia (SCHUTZPOLIZEI DER GEMEINDE) a četníctvo (GENDARMERIE). Vyššou inštanciou úradu veliteľa poriadkovej polície bol Hlavný úrad poriadkovej polície (HA Orpo). BdO, od roku 1942 zastával post generálneho veliteľa uniformovanej protektorátnej polície. V poradí treťou hierarchicky vytvorenou funkciou bol v protektoráte post veliteľa Waffen-SS (BdW-SS) kreovaný až v roku 1941, ktorý zase podliehal Hlavnému veliteľskému úradu SS (SS-FHA). Predmetom tejto kapitoly v úvodnej časti knihy sú aj vzťahy bezpečnostných zložiek s Úradom ríšskeho protektora v Čechách a na Morave a s Wehrmachtom.

Druhá kapitola prvej časti monografie „Himmlerovi muži: Rozbor najvyššieho veliteľského zboru nacistického represívneho aparátu,“ podáva základnú charakteristiku veku, geografického a sociálneho pôvodu i účasti v druhej svetovej vojne všetkých 15 osôb, ktorých medailóny sú súčasťou druhej časti knihy. Ich curriculum vitae je posudzované autormi s ohľadom na exponovanie sa v období weimarskej republiky, účasť v politických stranách a hnutiach, vrátane Národnosocialistickej nemeckej robotníckej strany (NSDAP) a angažovanie sa v rámci SS. Ich predvojnové a vojnové osudy sú porovnávané i v rámci účasti na „kvetinových vojnách“ (teda anšluse Rakúska a okupácii zvyšku Československa), a frontových ťaženiach v Poľsku, Škandinávii, Beneluxe, Francúzsku, Maďarsku, Taliansku, Sovietskom zväze a na Balkáne. Pri komparácii ich pôsobenia v protektoráte Čechy a Morava je objektom záujmu autorov i pomer týchto veliteľov ku Karlovi Hermannovi Frankovi, ktorý na rozdiel od nich pochádzal z územia ČSR. Záver kapitoly predstavujú úryvky zo životopisov po skončení druhej svetovej vojny.

Druhá časť publikácie je uvedená kapitolou „Velitelia bezpečnostnej polície a SD so štyrmi životopismi osôb“, ktorý v protektoráte túto funkciu v rokoch 1939–1945 zastávali. Ako prvý vykonával uvedený post v apríli až júni 1939, ešte s názvom Veliteľ bezpečnostnej služby a bezpečnostnej polície pri ríšskom protektorovi v Čechách a na Morave, SS-Oberführer Emil Otto Rasch (1891–1948). Raschov nástupca v protektoráte SS-Oberführer Dr. iur. Franz Walter Stahlecker (1900–1942) pôsobil na tomto poste v rozmedzí júna 1939 až apríla 1940. Od apríla 1940 do augusta 1942 velil bezpečnostnej polícii a SD v protektoráte SS-Obersturmbannführer Horst Böhme (1909–1945) a po ňom ako posledný SS-Oberführer Dr. med. Erwin Weinmann, narodený v roku 1909 a od skončenia vojny nezvestný.

V úrade veliteľa poriadkovej polície v protektoráte Čechy a Morava sa počas druhej svetovej vystriedalo šesť generálov. Tým prvým bol v krátkom období apríla až mája 1939 generálmajor Rudolf Querner (1893–1945) a po ňom, od mája 1939 do apríla 1941, SS-Gruppenführer a generálporučik polície Jürgen von Kamptz (1891–1954). Poriadkovej polícii protektorátu velil SS-Brigadeführer a generálmajor polície Otto von Oelhafen (1886–1952), v období apríl až október 1941, na takmer dva roky (október 1941 až august 1943) ho následne vystriedal SS-Gruppenführer a generálporučik polície Hans Paul Eduard Harry Riege (1888–1980). Predposledný zo šéfov protektorátnej poriadkovej polície SS-Gruppenführer a generálporučik polície Ernst Hitzegrad (1889–1976) pôsobil v Prahe od augusta 1943 až do februára 1945, plejádu BdO uzatvoril na posledné vojnové mesiace (február — máj 1945) SS-Brigadeführer a generálmajor polície Paul Otto Geibel (1898–1966).

Prvý veliteľ Zbraní SS v protektoráte SS-Brigadeführer a generálmajor Waffen-SS Theodor Friedrich Karl von Fischer-Treuenfeld (1885–1946) zastával svoj post od decembra 1941 až do júla 1942, jeho nástupca SS-Standartenführer Alfred Karrasch (1889–1968) len efemérne od júla do augusta 1942. Mesiacmi august 1942 až apríl 1943 je vymedzené prvé obdobie, počas ktorého zastával funkciu šéfa zbraní SS v protektoráte SS-Brigadeführer Karl-Friedrich gróf von Pückler-Burghauss (1886–1945), Waffen-SS velil neskôr od marca 1944 až do konca vojny. Od júna 1943 do januára 1944 velil Zbraniam SS v protektoráte SS-Gruppenführer a generálporučik Waffen-SS Georg Keppler (1894–1966). Posledný medailón patrí SS-Brigadeführerovi a generálmajorovi Waffen-SS Karlovi Herrmannovi (1891–1960), ktorý zastával post šéfa Zbraní SS v protektoráte od januára do marca 1944.

Autorom monografie sa podarilo vo vzťahu k skúmanej problematike získať obrovské penzum archívnych materiálov, z ktorých mnohé ešte neboli pred odbornou i laickou verejnosťou publikované. Atraktivita predkladanej publikácie, zvyraznená o bohatý poznámkový aparát je viac než zrejmé, pričom kniha sa takto stáva zaujímavou pre všetkých profesionálnych i amatérskych záujemcov o poznanie dejín v časoch doby neslobody.